

MUNI
MED

Preventivní programy zaměřené na děti

Mgr. Jana Fialová, Ph.D.
Ústav ochrany a podpory zdraví

Podzim 2019

Obsah

- Preventivní programy (pojem, charakteristika, cíle)
- Nejdůležitější mezinárodní preventivní programy podporující zdraví
- FRESH, HPS, BFHI, NFSI,...
- Preventivní programy v ČR
- ŠPZ
- NFSI (cíle, kritéria, implementace)

Co jsou preventivní programy...?

- Obecná definice PP: Systém určený k řešení nějakého konkrétního problému se současně zakomponovaným preventivním působením za účelem širšího prosazení myšlenek, idejí či trendů
- PP na podporu zdraví (někdy nazývané „Výchovné programy“) – různé oblasti působnosti (PA, výživa, hygiena, sociální problémy...), různé cílové skupiny
- PP cílené na dětskou populaci: současné působení rodiny, školy a okolní komunity

... a proč vznikají?

Preventivní (výchovné) programy na podporu zdraví:

1. z důvodu neuspokojivého trendu výskytu obezity u dospělých i dětí a nárůstu tzv. civilizačních chorob
2. z důvodu prodlužování délky života a zvyšování objemu lékařské péče – finanční náročnost
3. za účelem celkového ozdravení populace, zvýšení informovanosti a osobní zodpovědnosti za vlastní zdraví

System a typy preventivních programů

- Mezinárodní intervenční programy
- Národní programy
 - a) Vycházející z nadnárodních
 - b) Vznikající z potřeb v rámci jednotlivých zemí
- Regionální a lokální programy

Jak PP vznikají a jak se aplikují?

- Mezinárodní preventivní programy jsou formulovány nadnárodními organizacemi, častá je spolupráce několika současně (WHO, UNICEF – dětský fond OSN, Světová banka, FAO – organizace pro výživu a zemědělství OSN a další)
 1. Vytvoření ideového základu
 2. Vypracování koncepce, systému fungování a metodiky
 3. Představení dokumentace na mezinárodních konferencích
- Implementaci zajišťuje státní správa jednotlivých zemí ve spolupráci s dalšími institucemi (státní i soukromé organizace)

Účinnost preventivních programů

Účinnost, udržitelnost a efektivita jsou nutné předpoklady pro dlouhodobé fungování PP.

Základní předpoklady účinnosti:

- Plošné a dlouhodobé působení programu
- Komunitní prvky obsažené v programu
- Ideová i systémová podpora a kvalitní vedení programu (ze strany státních institucí)
- Propracovaný evaluační systém

Nejdůležitější PP podporující zdraví

- **FRESH** (Focusing Resources on Effective School Health)
- **HPS** (Health Promoting Schools)
- **NFSI** (Nutrition Friendly School Initiative)
- Mnoho dalších programů (**BFHI** – Baby Friendly Hospital Initiative
 - WHO, Child-Friendly schools – UNICEF, School Food and Nutrition Education Programme – FAO)
- ...

FRESH

- **FRESH - Focusing Resources on Effective School Health**

- (https://www.unicef.org/lifeskills/index_7262.html)

- Iniciativa představena v dubnu 2000 v Senegalů v rámci konference World Education Forum

- Hlavní partneři: WHO, UNESCO, Světová banka, UNICEF a další

- Čtyři klíčové požadavky:

1. Zavedení takové školní politiky, která umožní vytvořit zdravé školní prostředí nejen fyzické (výchova ke zdraví, hygienickým návykům a správné výživě), ale také psychosociální (zabránění školního násilí, spolupráce školy a rodiny).

2. Zajištění kvalitní pitné vody a hygienického zázemí.

3. Vzdělávání ke zdraví založené na sdílení zkušeností a na spolupráci škol.

4. Zajištění dostupnosti lékařské péče a možnosti správného stravování dětí.

- Určen především pro rozvojové země

HPS

- **HPS - Health Promoting Schools** (<https://www.who.int/health-promoting-schools/overview/en/>)
- 1995 WHO zformulovala iniciativu Global School Health Initiative s cílem zlepšit zdravotní stav veřejnosti působením na školní komunity a skrze ně i na širší okolí.
- Pro tento účel vytvořen mezinárodní preventivní intervenční program nazvaný Health Promoting Schools – HPS.
- Pilotní testování programu proběhlo v letech 1996 – 1998 v Číně a Vietnamu, následně byla vytvořena síť spolupracujících škol v Evropě, v Latinské Americe a v oblasti západního Tichomoří.
- V Evropě působila do roku 2008 European Network of Health Promoting Schools (ENHPS, Evropská síť škol podporujících zdraví), od 1. 1. 2009 přejmenována na Schools for Health in Europe (SHE), realizuje program HPS Evropské sekce WHO v rámci Global School Health Initiative. Jejími členy jsou školy ze 45 zemí z celé Evropy.

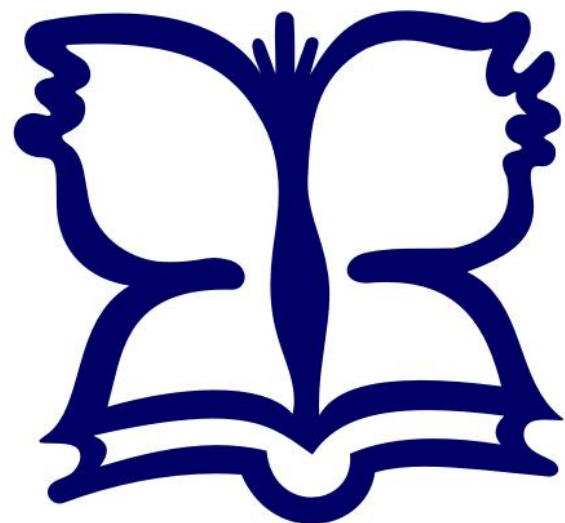
<http://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages/child-and-adolescent-health/child-and-adolescent-health2/schools-for-health-in-europe-she>

HPS v ČR

- HPS (Health promoting schools) – ŠPZ (Školy podporující zdraví)
- Doporučená k implementaci ve vládním dokumentu „Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR - Zdraví pro všechny v 21. století“.
- Garantem programu ŠPZ je Státní zdravotní ústav: zabezpečuje konzultace, metodickou pomoc, odbornou literaturu a vzdělávání učitelů, pomáhá školám s tvorbou vzdělávacích programů a se získáváním grantových prostředků.
- Metodiku pro ČR vypracovala Dr. Miluše Havlínová se spolupracovnicí ze SZÚ: **Havlínová M (ed.), Kopřiva P, Mayer I, Vildová Z, a kol.** Program podpory zdraví ve škole: rukověť projektu Zdravá škola. 2. vyd. Praha: Portál 2006.

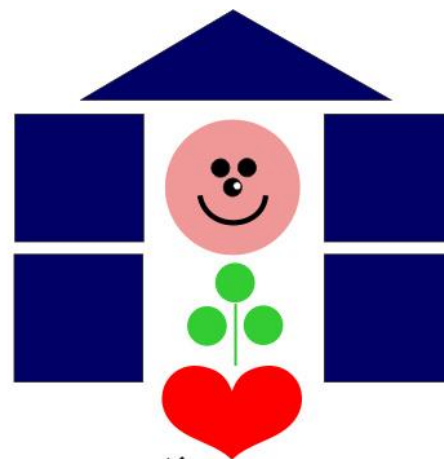
HPS - ŠPZ

Logo pro ZŠ a SŠ

ŠKOLA
PODPORUJÍCÍ ZDRAVÍ

Logo pro MŠ

ŠKOLA
PODPORUJÍCÍ ZDRAVÍ

Základní principy programu HPS

- **1. pilíř: Pohoda prostředí:** Vytvořit ve školách zdravé prostředí věcné, sociální i organizační pro fungování kvalitního vzdělávání mj. v oblasti teoretické výuky ke zdravému životnímu stylu, všestranného rozvoje osobnosti a duševních schopností dětí, prostředí respektující individualitu a důstojnost a současně podporující sociální dovednosti dětí.

Základní principy programu HPS

- **2. pilíř: Zdravé učení:** Zajistit smysluplnou, přiměřenou a efektivní výuku, která zapojuje do spolupráce pokud možno všechny zaangażované subjekty, tj. učitele a představitele školy, děti a studenty, rodiče, ale také představitele místní samosprávy a místně příslušné zdravotnické pracovníky (lékaře, psychology z ped.-psych. poraden, pracovníky hygienické služby apod.) a která v dětech podporuje sebedůvěru pomocí motivujícího hodnocení.

Základní principy programu HPS

- **3. pilíř: Otevřené partnerství:** Vytvořit sociální systém školy jako systém demokratického společenství s návazností na širší komunitu obce. Zlepšit zdraví této komunity prostřednictvím spolupráce a pomocí nejrůznějších projektů zaměřených na zdravější životní styl, zdravou výživu a podporu fyzických aktivit a pomoci škole, aby se stala plnohodnotnou součástí kulturního a společenského života obce.

Škola podporující zdraví – organizace v rámci ČR

– Podrobné informace:

<http://www.szu.cz/program-skola-podporujici-zdravi>

- Více než 300 ZŠ a MŠ z celé ČR
- Vstup do sítě škol – národní koordinátor = SZÚ
- Přihláška – tvorba kurikula – posouzení
- Spolupráce škol v rámci kraje?
- Evaluace a posuzování účinnosti programu?

Současná situace - malá podpora programu, snaha o nové iniciativy – např. Zdravá školní jídelna...

Skutečně zdravá škola?

Prosazování změny současného systému školního stravování:

1. Revize vyhlášky o školním stravování
2. Aktualizace výživové pyramidy

– Představuje v současnosti populární trendy

<http://www.skutecnezdravaskola.cz/>

NFSI

- **NFSI - Nutrition Friendly School Initiative**
- iniciativa WHO, UNICEF, FAO, Světové banky a dalších institucí rozvíjející myšlenky HPS v oblasti výživy a PA
- intervenční program zaměřený na rozvoj zdravého školního prostředí s důrazem na správnou výživu
- bezprostřední návaznost na HPS
- klade důraz na kvalitní výuku a výchovu ke zdraví, správné výživě a zdravému životnímu stylu
- zdůrazňuje komunitní prvky
- používá standardizovaný evaluačně-akreditační systém – zajištění kvality a efektivity

Vznik a cíle iniciativy NFSI

- Ideově formována koncem 90. let 20. století na jednáních expertů WHO (Expert Consultation on Obesity, Ženeva, červen 97), na dalších setkáních v Kobe (WHO Expert Meeting on Childhood Obesity, červen 05) a v Montreux ve Švýcarsku (Brainstorming Meeting on the development of a framework on the Nutrition-Friendly Schools Initiative, únor 06) se postupně formulovala a upřesňovala definitivní podoba NFSI.

Cíle iniciativy:

- vytvořit rámec pro další intervenční a preventivní programy a tím
- zlepšit školní prostředí s ohledem na zdravý vývoj dětí
- zlepšit kvalitu výuky ke zdraví a správné výživě
- vytvořit prostor a nástroje pro spolupráci s klíčovými partnery v komunitě (stakeholders)
- umožnit školám akreditovat se jako Nutrition-Friendly School - Škola zdravé výživy

Základní kritéria NFSI

Škola musí splnit následující požadavky (22 kritérií) sdružené do pěti oblastí:

I. Oblast psané politiky:

- vypracovat strategii podle požadavků NFSI

II. Oblast kontaktů a spolupráce s veřejností:

- informovat veřejnost o zapojení školy do programu NFSI
- organizovat aktivity týkající se zdraví pro rodiny a širší veřejnost
- zajistit vzdělání pracovníků školy v oblasti výživy

Základní kritéria NFSI II.

III. Oblast podpory zdravé výživy a zdravého životního stylu jako součást školního kurikula:

- jedna lekce týdně zaměřená na nutriční vzdělávání
- jedna lekce týdně tělesné aktivity
- pět lekcí ročně zaměřených na zdravý životní styl
- pravidelný monitoring kurikula s ohledem na naplňování záměrů NFSI

Základní kritéria NFSI III.

IV. Oblast tvorby školního prostředí podporujícího zdraví:

- aktivní podpora zdravých nápojů a potravin
- pozitivní prezentace zdravé výživy a aktivního životního stylu
- neumožňovat prodej a reklamu na sladké, tučné a výživově chudé potraviny a nápoje
- dostatečný, čistý a udržovaný prostor pro stravování
- adekvátní, hygienicky odpovídající prostor kuchyně
- dětem i zaměstnancům zajistit přístup k nezávadné pitné vodě
- podpora hygienických a zdravotních návyků
- splnění hygienických požadavků na sociální zařízení

Základní kritéria NFSI IV.

- zajištění odpovídajících vnitřních, příp. venkovních sportovišť pro tělesnou výchovu, možnost využití i o přestávkách a po vyučování
- účinný boj proti šikaně, diskriminaci a násilí, zprostředkování pomoci
- akceptace role školy a jejích pracovníků jako pozitivních vzorů ve výchově

V. Oblast podpůrných zdravotních služeb:

- pravidelné sledování růstu a vývoje dětí
- efektivní zpětnovazebný systém pro rodiče
- podpůrný zdravotní servis a návaznost na zdravotní péči (zprostředkování kontaktů)

Postup implementace NFSI a proces akreditace

- zformování pracovní skupiny pro NFSI
- zhodnocení situace ve škole
- vytvoření tzv. akčního plánu
- zaslání výsledků sebehodnocení a akčního plánu Národní radě pro NFSI
- splnění požadavků NFSI ve všech kritériích
- zaslání kladných výsledků druhé sebeevaluace spolu se žádostí o externí posouzení Národní radě pro NFSI
- externí hodnocení školy
- informování Mezinárodního koordinačního týmu NFSI
- akreditace školy jako Nutrition-Friendly School – Škola zdravé výživy
- opakované evaluace v pravidelných intervalech od získání akreditace

Situace v ČR - NFSI

- Pro české prostředí zaveden název **Škola zdravé výživy**
- Studie (2008 – 2011): srovnání výchovy ke zdravé výživě a zdravému životnímu stylu na 6-ti vybraných školách podle metodiky WHO
- Zkušební implementace intervenčního programu NFSI na třech školách
- Kvalitativní studie doplněna dotazníkovým šetřením prováděným na základních školách v Brně (odděleně v okresech Brno-město a Brno-venkov)
- Během implementace analýza situace, výzkum podmínek pro plošné zavádění a případná úprava programu pro možnosti zavedení v ČR

Problémy s naplňováním kritérií NFSI

Oblast kurikula:

– jedna lekce týdně zaměřená na nutriční vzdělávání (rozsah, obsah a forma nutričního vzdělávání)

Oblast tvorby zdravého školního prostředí

- aktivní podpora zdravých nápojů a potravin
- pozitivní prezentace zdravé výživy a aktivního životního stylu
- neumožňovat prodej a reklamu na sladké, tučné a výživově chudé potraviny a nápoje (sortiment bufetů, kantýn a automatů) – „pamlsková vyhláška“ (?)

Problémy s naplňováním kritérií NFSI

- zajištění odpovídajících vnitřních, příp. venkovních sportovišť pro tělesnou výchovu, možnost využití i o přestávkách a po vyučování (vybavená sportoviště, avšak málo využívaná)
- účinný boj proti šikaně, diskriminaci a násilí, zprostředkování pomoci
- akceptace role školy a jejích pracovníků jako pozitivních vzorů ve výchově

NFSI

„Nezdravá výživa ve všech svých podobách, tj. podvýživa, nevyvážená strava i strava s nadměrným energetickým příjmem vedoucím k obezitě spolu s nedostatečnou fyzickou aktivitou ohrožují zdraví většiny obyvatel Země, především však dětí. Školy nabízejí mnoho možností jak podporovat zdravou výživu a fyzickou aktivitu dětí a tím se tedy stávají potenciálním místem pro zapojení rodičů i členů okolní komunity do boje za zdravý životní styl dospělých, dětí i adolescentů.“

(z dokumentu WHO k iniciativě NFSI)

Závěr

- Naplňování cílů, idejí a záměrů preventivních programů je vždy v rukou národních vlád.
- Jak se která vláda k preventivním programům postaví, je však v rukou všech...
- Děkuji za pozornost 😊